

Lerche

Borgmester, købmand og slægten i renæssancen

Af Janus Møller Jensen og Eva Becher

Det var familien Lerche, der lod opføre den bygning, der under navnet Borgmestergården huser Nyborgs kulturhistoriske museum. Den statelige renæssancebygning ligger lige ud til Slotsgade, og fra familiens vinduer har man kunnet se lige over på kongens store slot – Nyborg Slot. Borgmestergårdens facade er med til at indramme det byrum, som Christian 3. skabte i midten af 1500-tallet, da Nyborg Slot blev udvidet og Nyborg

transformeret fra middelalderby til kongeligt fyrstespejl og landets første egentlige hovedstad.

Familien Lerche var i renæssancen en af Nyborgs mest magtfulde familier. De var storkøbmænd og borgmestre, og deres hjem har både været et sæde for magten i byen og dannet rammen om et familieliv, som det har formet sig i en dansk købstad i renæssancen. Slægtens efterkommere

Figur 1. Borgmestergården er i årene 2016-17 blevet gennemrenoveret udvendigt og indvendigt. Her ses den restaurerede facade med det nye tag mod Slotsgade. Foto: Østfyns Museer.

blev optaget i højadelen i Danmark, fik store, magtfulde poster og grundlagde stamhuset Lerchenborg i 1700-tallet, der blev til Grevskabet Lerchenborg i 1800-tallet.

Dette er historien om familien Lerche og dens tilknytning til byen og Borgmestergården fra den blev opført i 1601 og til den gled ud af slægtens eje i 1680. Den startede som en ny særudstilling om familien Lerche i forbindelse med restaureringen og nyindretningen af Borgmestergården med helt nye udstillinger i 2017. Her udkommer den i en let revideret og udvidet form, der skal gøre indholdet mere bredt tilgængelig som en form for minikatalog over udstillingen.*

Borgmestergård/købmandsgård

I året 1601 lod Mads Lerche opføre det hus, der kom til at danne rammen om familien Lerches liv i 1600-tallet. Det lå ud til en af byens gamle indfaldsveje og hovedgade til og gennem byen. Den nærmeste gård, Dronningegården, havde været ejet af dronning Christine, der var gift med kong Hans, der tog mere permanent ophold på Nyborg Slot fra 1476. Allerede i 1530 fik slottets skriver, Rasmus Pedersen, tilskødet grunden »vesten næst Dronningegården og østen næst Jørgen Bødker i længden fra gaden og til slotssøen og i bredden ud til gaden 30 fynske alen« med den betingelse, at han skulle bygge en god købstadsbygning muret mellem stolper og med tegtag på grunden.

Figur 2. Udsigt til slottet og bygge- og restaureringsarbejderne, som man også kunne opleve i midten i af 1500-tallet. Foto: Østfyns Museer.

Figur 3. Dørhammer fra Jep Lerches hus 1578. Indskriften lyder: FRYCTE GUD LEF CHRISTELIG ELSC DIN NESTE FORVDEN SVIG DA FAAR DV GLEDE Y HIMMERIG JEP LERKE I HAFNDRVP 1578. Foto: Østfyns Museer.

Det er usikkert, om han fik opført et hus, men det var præcis et sådant hus, at Mads Lerche lod opføre i 1601. Mads Lerches far, Jep Lerche, lod allerede i 1578 opføre et hus, der både kan være nabohuset eller en forgænger for Mads Lerches hus. Han opsatte en dørhammer – vel nærmest en døroverligger – med indskriften: *Frygt Gud, lev kristent, elsk din næste. For uden svig, da får du glæde i Himmerig. Jep Lerche Havnstrup, 1578.* Man har tidligere ment, at kælderens under forhuset var middelalderlig, men den virker yngre, og det kan for nuværende ikke siges, om der rent faktisk har ligget en forgænger på stedet.

Huset var i to etager med en udkrægning, dvs. at overetagen havde et fremspring, der hvilede på de såkaldte knægte, der i renæssancen ofte var flot udskårne – ligesom på

Borgmestergården. Købstædernes bindingsværkshuse kunne være enten gavlhuse (med en stor gavlvendt ud mod gaden) eller langhuse, hvor husets lange side vendte mod gaden. Mads' hus var et langhus, hvor husets lange side lå mod Slotsgade. Det var i øvrigt det mest almindelige i Nyborg, hvor der ifølge grundtaksationen kun var ganske få gavlhuse.

Mads Lerches søn, Jakob Lerche, lod opføre først den østre tilbygning i 1637 og siden den vestre tilbygning i 1643. Mod gården var der en svalegang, der oprindeligt gik i hele forhusets længde. Da Jakob Lerche døde, arvede hans datter Sidsel gården. Hun var gift med overformynderen Bjørn Knudsen. Da han døde dybt forgældet i 1680, blev gården delt i mindst seks anpartar mellem hans kreditorer. Hermed gled gården

Figur 4: Portræt af Mads Lerche. Kopi af ukendt kunstner fra det 20. århundrede formentligt efter epitafiet. Foto: Østfyns Museer.

ud af slægtens eje. Borgmestergården er i dag en af Danmarks største og bedst bevarede købstadshuse af bindingsværk fra renæssancen. Den har siden haft mange funktioner fra borgmester- og købmandsgård til nutidens museum. Men hvem var de tre generationer af Lerchefamilien, der byggede gården og betragtede den som hjem?

Mads Lerche

Mads Lerche (ca. 1558-1608) blev født i Havndrup i Hellerup Sogn ved Svendborg. Han var søn af Jep Lerche og Karen Abrahamsdatter. Jep Lerche blev udnævnt til herredsfoged i Havndrup i 1561 af lensmanden på Nyborg Slot. En herredsfoged var på den tid lens-

mandens forlængede arm ved herredstinget – næsten altid udpeget blandt de lokale bønder. Han fungerede som »dommer« ved de mindre sager, der kom for herredstinget. Jep var altså ganske vist bonde – men blandt bønderne var han lidt vigtigere end de andre, muligvis kunne han endda læse og skrive. Han købte som sagt et hus i købstaden Nyborg i Slotsgade i 1578. Året efter udnævntes han til herredsfoged i Vindinge Herred. Her havde han en mølle beliggende ved Hellevad Bæk. På det tidspunkt har Mads været omkring de 30, endnu ugift og uden eget hus og husholdning.

1584 nævnes Mads som rådmand i Nyborg, allerede da må han have været borger i byen, for kun borgere kunne opnå denne titel. Når vi kender hans titel dette år, er det fordi, han den 27. juni 1584 blev nævnt som en af de otte borgere fra Nyborg, der var til stede på landstinget i Odense ved hyldningen af den danske tronfølger Christian (4.), der blev født i 1577 og valgt som tronfølger i 1580. I 1588 blev Mads kirkevæрге for Nyborg Vor Frue Kirke.

Omkring 1589 giftede han sig med Maren Jacobsdatter. Hun døde dog allerede året efter, julenat 1590, muligvis i barselsseng. I året 1589 købte Mads og Maren en begravelse midtskibs i Vor Frue Kirke for 50 daler. For pengene blev indkøbt en

Figur 5. Maren Jakobsdatters gravsten. I dag placeret ved Nyborg Vor Frue Kirkes nordre korsarm. Foto: Østfyns Museer.

stor smuk lysekroner, der endnu hænger i nordre korsarm i kirken. Både Maren, og senere Mads, blev begravet her. Det viser, at han allerede på det tidspunkt var en formuende mand, og at Maren, allerede da de blev gift, var svagelig. En gravsten i Vor Frue Kirke omtaler hende som Maren, Mads Lerches hustru, datter af Jacob Pedersen i Odense, død juleaften 1590 »*efter hun havde lagt på sygeseng mere end 3 år*«.

Kort efter giftede han sig imidlertid igen. I oktober 1591 blev han gift med Sidsel Knudsatter. De blev viet i Nyborg Vor Frue Kirke, som de også siden skænkede mange og store gaver. Sidsel var født i 1574, formentlig som almindelig borgerdatter i byen. Vi kender ikke

til hendes far, Knud, eller den øvrige slægt. Mads skabte en indflydelsesrig borgerfamilie, der var vant til betrede hverv og nød kongelig bevågenhed. Det var derfor ikke besynderligt, at han i år 1600 blev valgt til borgmester i Nyborg. Mads døde i 1608, og Sidsel blev gift igen året efter med rådmann Peder Nielsen (1583-1638).

Mads tjente sin formue som købmand og har formentlig ejet flere handelsskibe. Sin rigdom anvendte han dels på at bygge gården og dels ved livet igennem at donere flere store gaver til Vor Frue Kirke. Udover lysekronen lod han også ud-

Figur 6. Udsnit af epitafium over Mads Lerche og Sidsel Knudsatter. Epitafiet er fra 1607 og hænger i Nyborg Vor Frue Kirke. Det er malet af den tyske maler Johan von Enum, der i en periode var i Christian 4.s tjeneste og blandt andet også udsmykkede kongens sovegemak og udførte fire malerier til Frederiksborg slot. Foto: Østfyns Museer.

færdige et stort, smukt epitafium, der viser ham med sine to hustruer og otte børn, hvoraf nogle døde som spæde. I 1605 skænkede han en prædikestol til et lille kapel i Humlevænget, der var opført året forinden. Da dette kapel blev nedlagt igen i 1653, flyttedes prædikestolen til Vor Frue Kirke. Da han lod sin nye gård opføre i 1601, så udtrykte og repræsenterede den både velstanden og magten og skulle samtidig fungere som ramme for den nye købmands- og borgmesterslægt.

Jakob Lerche

Jakob Lerche (1596-1658) var søn af Mads og Sidsel. Jakob havde to ældre brødre (tvillinger), Knud og Mathias, der begge blev præster. Jakob gik i faderens fodspor både som rådmænd, købmand og kongelig tolder. Ved farens død arvede han Borgmestergården og blev selv købmand. Forretningen gik tilsyneladende godt. Det var ham, der lod opføre de to sidefløje i henholdsvis 1637 og 1643. Ligesom faren handlede han med udlandet og oprettede et salt- og vinkompagni, der importerede disse varer fra Frankrig.

Jakob blev gift med Karen Nielsdatter (ca. 1596-1660). De fik sammen mindst fem børn: Karen, Sidsel, Mads, Johanne og Ingeborg. Det var denne familie, der boede

Figur 7. Portræt af Jakob Lerche. Kopi af nyborgmaleren Aksel Wammen fra det 20. århundrede efter ukendt original. Den gamle samlingsprotokol fortæller, at forlægget var et maleri lånt af en boghandler fra København. Selv om denne kopi er fra midten af 1900-tallet, tyder detaljerne på, at forlægget kan være originalt fra 1600-tallet. Foto: Østfyns Museer.

i Borgmestergården – naturligvis sammen med de karle og piger, der tjente hos dem. Endnu har vi altså at gøre med en stor bygning, der var hjem for én familie, samt tjenestebolig for toldereren og lager for købmanden – lige som på faderen Mads' tid.

Jakob fik bestalling som toldskriver i 1639. Denne udnævnelse giver flere interessante oplysninger om tolderens opgaver i byen. I udnævnelsen af Jakob står således, at han skulle have samme løn og skriverpenge som sin forgænger, og at hans hus skulle

være frit for indkvartering, hvis det var nødvendigt. Dermed har gården også fungeret som gæstebolig for rejsende, der var strandet i Nyborg pga. vejret. Toldskriveren skulle sammen med kongens tolder holde en toldbog og fortegnelse over alle de skibe og skuder samt deres last, der sejlede frem og tilbage gennem Storebælt, hvad enten de var indenlandske eller udenlandske. De skulle også holde regnskab med al last, der indskibedes eller udskibedes i Nyborg. Al told blev indskrevet i toldbogen, og den afleveredes årligt. Det var en kongelig befaling, at alle inden- og udenlandske købmænd, der sejlede gennem Storebælt med

skibe, skuder eller gods, skulle melde sig hos tolderen og toldskriveren og betale den told, der tilkom kronen.

Jakob og Karen har også tænkt på at sørge for, at deres børn fik en ordentlig skolegang. Fra 1630 er der bevaret et brev i Kancelliets Brevbøger til forstanderen på Sorø Skole om at optage »Mads Jensen Lercke« på akademiet, når der blev en plads ledig. Selv om navnet er stavet forkert (det burde være Mads Jepsen Lerche), står der dog, at han er søn af Jacob Lerche, rådmand i Nyborg. Fra 1586 havde borgerlige kunnet optages på denne skole – det hjalp nok, hvis man ovenikøbet havde en anbefaling fra hoffet med. Men forældrene skulle stadig betale en god stak penge for drengens uddannelse. Desværre ved vi ikke, om den lille Mads blev optaget. Han har været omkring 7 år i 1630. Mads blev i hvert fald præst i Nysted senere.

Figur 8. Udsnit af epitafium over Jakob Lerches familie. Epitafiet er udført af Hans Schütte, der i midten af 1600-tallet var den førende maler i Odense og en velhavende mand, inden svenskekrigene bragte ham på fallittens rand. Hans skildringer af borgerstanden udgør et af højdepunkterne i tidens portrætkunst. Foto: Østfyns Museer.

I 1656, 2 år før sin død, bekostede Jakob et fornemt epitafium (gravminde) i Vor Frue Kirke over sin og hustruen Karen Nielsdatters familie. Her er dog langt flere personer til stede end på Mads' epitafium, idet ikke mindre end 25 personer er afbildet. Jakob og Karen fik i hvert fald fem børn; Karen, Sidsel, Mads, Johanne og Ingeborg. På epitafiet ses en lille pige og en baby umiddelbart foran Karen; begge klædt i hvidt med kranse om hovedet. Disse er nok

Figur 9. Karen Nielsdatter (1610-1660). Jakob Lerches hustru. Maleriet er en kopi malet af Nyborgmaleren Aksel Wammen (1900-1978) efter ukendt forlæg. Igen fortæller protokollen, at forlægget var et maleri lånt af en boghandler i København, og detaljerne tyder igen på, at originalen kan have været fra 1600-tallet. Foto: Østfyns Museer.

to børn, der er døde som små. De øvrige personer på epitafiet er således børn, svigerbørn og børnebørn. En datter Johanne døde i 1623 – hendes gravsten er bevaret i Vor Frue Kirke med indskrift »Johanne, Jacob Lerches datter, døde 3. dec. 1623«. Karen Lerche dør i 1660. Det var datteren Sidsel Jakobsdatter Lerche og svigersønnen Bjørn Knudsen, der overtog gården efter Jakob.

Efterslægten

Den sidste Lerche, der ejede Borgmestergården, var Jakobs datter, Sid-

sel. Desværre kendes hendes fødsels- og dødsår ikke. Hun var gift med Bjørn Knudsen, der også ejede Slotsgade 13. Ved bodelingen efter Jakob Lerches død i 1658 fik Bjørn Knudsen (og Sidsel) tildelt en betydelig arveandel af Borgmestergården. Bjørn Knudsen var søn af Knud Bjørnsen og Mette Clausdatter, der omkring 1653 havde doneret betydelige summer til både kirke og latinskole. Knud Bjørnsen var blandt de købmænd, der leverede varer til Nyborg Slot. Bjørn stammede altså fra en formuende familie, men også i 1600-tallet kunne investeringer gå galt og efterlade familier i fattigdom. Da Bjørn Knudsen døde i 1679 og blev stedt til hvile i familiens gravsted, var han forgældet. Alle hans værdier i boet tilfaldt kreditorerne – også Borgmestergården, der blev delt i seks anparter. Der har næppe været meget tilbage til Sidsel og børnene. At en slægt ikke var i stand til at opretholde familiens formue mere end to eller tre generationer, var nu ret almindeligt på den tid. Købmandskab kunne være en risikabel affære.

Skulle denne gren af slægten Lerche langsomt visne, så voksede den sig imidlertid stærk i andre skud. Mads Lerches enke, Sidsel, giftede sig igen med Peder Nielsen. Familien tog navnet Lerche efter Sidsels første mand. Peder kom vist oprindeligt fra Skanderborg, men ejede en gård

og en vandmølle i byen. Han blev rådmand i Nyborg 1610, 1613 blev han tolder og 1614 borgmester og kirkeværge. Han var en smule yngre end Sidsel. Om hans barndom og ungdom ved vi lidt mere end om Mads’.

Peder blev født i 1583 og gik i (latin-) skole i Skanderborg og Aarhus til 1592, hvor hans morbror, Peder Jensen Skriver, lod ham sætte i skole i Nyborg i tre år. Herefter opholdt han sig i Wismar, hvor han arbejdede for en tysk skriver og regnemester. Han blev selv skriver, hvilket for unge borgerlige mænd ofte var en god mulighed for at gøre karriere på den tid. Peder var skriver

Figur 10. Peder Nielsen og Sidsel Knudsdaters epitafium bestilt i 1628. Det blev nedtaget i forbindelse med en restaurering af kirken i 1971-72 og opbevares nu adskilt og nedpakket i præstegårdskomplekset i Nyborg. Foto: Danmarks Kirker, Nationalmuseet.

for flere forskellige adelsfolk. Han var først ansat hos lensmanden på Antvorskov, Ebbe Munk, i to år, derefter hos Christopher Dall i Bergen et år, hos Valdemar Parsberg på Skanderborg et år og på Egtvedgård hos Peder Munk i otte år. Han kom vidt omkring og har sandsynligvis opbygget et godt netværk, der senere i livet kom ham til gode. Peder Nielsen forestod Sødrieholm, Demstrup og Hammelmoses forvaltning, inden han i 1609 kom til Nyborg for at drive købmændskab. Peder døde i 1638, og familien bekostede et epitafium over ham – så Sidsel er med på hele to epitafier. På Peders kisteplade lyder indskriften: »HER LIGGER BEGRAFVEN ERLIG OCH VELACT MAND PEDER NIELSEN, FORDVM BORGEMESTER I NYBORIG SOM DØDE AAR 1638 DEN 12 SEPTEMBER GVD GIFVE HANNOM MED ALLE GVDS VDVALDE DET EVIGE LIF«.

Sidsel var en rig kvinde efter datidens målestok. Ikke i sammenligning med nogle af de rigeste adelsfamilier i landet – men som almindelig borger i en købstad. Denne rigdom kom til udtryk gennem rige gaver til kirken. Allerede sammen med sin første mand, Mads, havde hun skænket gaver til kirken, der samtidig viste hendes gudfrygtighed og velstand. Udover de ovennævnte

epitafier og tilhørende gravsteder skænkede Sidsel og Peder i 1640 en kæmpe messinglysekroner til Vor Frue Kirke sammen med en ager (en mark), hvis indtægt skulle sikre lys i kronen. I båndet på kronen er indskrevet »*Peder Neelson som har veret borgemester her i Nyborg i XXV aar og kong her maist tolder i Belt i XXV aar med sin hustru Sitzel Knuds Daater hafve bekostet denne krone oc gifvet den til kirken anno M DCXL*« (Peder Nielsen, borgmester i Nyborg i 25 år og kgl. tolder i Storebælt i 25 år har med sin hustru Sidsel Knudsdatter bekostet denne krone og givet den til kirken i år 1640).

Året forinden havde hun oprettet en fundats på ikke mindre end 400 sletdaler til fattige i byen samt 200 sletdaler til byens latinskole. I 1642 eller 1645 var det et messingfad til døbefonten samt et håndklæde, hun skænkede. Hendes mand, Peder, havde tidligere skænket en klokke til kirken, den såkaldte stormklokke, der endnu hænger i tårnet.

Hun ejede i øvrigt andre gårde i byen. I 1643 solgte hun således en gård på hjørnet af Kongegade og Adelgade. Andre medlemmer af familien ejede også bygninger. I årene 1626-38 var det således Peder Nielsen, der ejede den smukke gamle Korsbrødregård, der ligger ved siden af Vor Frue Kirke. Peder og Sidsels datter Anna overtog Korsbrødregården i

1638, men solgte den i 1644 til sin halvbror Jakob Lerche. Han solgte den i 1647.

Det er derfor naturligt, at Sidsel sad som enke i Korsbrødregården, som der står på hendes kisteplade. Sidsel og Peder var nok flyttet til Korsbrødregården i 1626, og da datteren Anna overtog den, var Sidsel blevet boende. Det gjorde hun også, da Jakob købte den af Anna. Sidsel var enke i årene 1638-1648. Da hun døde i 1648 blev hun begravet i kirken ved siden af sin anden mand, Peder Nielsen. Over deres grav blev lagt en stor sten i kalkmarmor. Som byens fine borgere blev de altså begravet inde i kirken.

Det blev forbudt i 1805. Dels af rent hygiejniske grunde, dels fordi de mange begravelser under kirkegulvet gjorde det skævt og ujævnt. Man sløjfede de gamle grave, og genbegravede folk på kirkegården. Ved et tilfælde dukkede både Sidsels og Peders kisteplader op langt senere. Deres gravsten, en stor sten i kalksten, er stærkt slidt, men viser ægteparret Peder og Sidsel stående med hænderne foldede i bøn. Den kan fortsat ses ved Nyborg Vor Frue Kirke. Sidsels kisteplade er i messing med blomsterranker og engle. Indskriften lyder således: »*Sidsel Knudsdatter. Sal. Mads Lerches borgmester i Nyborg hans hustru som de tilsammens i ægteskab i 16 år og avlede fire sønner*

og tre døtre, sad enke i 1½ år kom i ægteskab med sal. Peder Nielsen, borgmester og rådmand tolder i Nyborg og levede tilsammens i ægteskab i 29 år og avlede tre sønner og en datter og sad siden som enke ti år i Korsbrødregården».

De fik sammen børnene Mads, Peder, Cornelius og Anna. Datteren Anna blev gift to gange, første gang

med rådmand og tolder Bertel Hansen, anden gang med rådmand Jacob Andersen Scheffer. Gravstenen over hende og hendes to ægtemænd kan endnu ses i Vor Frue Kirke i den nordlige korsarm. Anna kaldes her for »en dydig og gudelskende matrone«. Peder Pedersen Lerche gik i faderens og halvbroderen Jakobs fodspor som købmand. Han slog sig dog ikke ned i Nyborg, men i

Figur 11. Sidsel Knudsdatter Lerches kisteplade. Sidsel Knudsdatter (1574-1648), gift med Mads Lerche. Hun blev begravet i Nyborg Vor Frue Kirke ved siden af sin anden ægtemand, Peder Nielsen. I kirken hænger to epitafier over Sidsel; et med Mads Lerche familien og et med Peder Nielsen familien. Indskriften lyder: HER VNDER HVILER ERLIG OC GVDFRYGTIG QVINDE SALIG SIDTZEL KNVDSDAATER SOM VAAR SALIG MADTZ LERKIS BORGEMESTER I NYBORRIG HANS HVSTRV SOM LEFDE TILSAMENS I ECTESCAB I 16½ AAR OC AFLEDE 4 SØNNER OC 3 DØTTRE SAD ENCKE I 1½ AAR KOM I ECTESCAB IGIEN MED SALIG PEDER NIELSEN BORGEMESTER OC K M TOLDER I NYBORG OC LEVEDE TILSAMENS I ECTESCAB I 29 AAR OC AFLEDE 3 SØNNER OC 1 DAATER OC SAD SIDEN ENCKE PAA 10 AAR ER FØD 28 NOVEMB AAR 1574 DØDE DEN 27 APRILIS AAR 1648 I HINDIS ALDERS 74 AAR GVD GIFVE HINDE EN GLÆDELIG OPSTANDELSE PAA DEN YDERSTE DOMMEDAG.

Figur 12. Jakob Lerche (1704-1772). Borgmester i Nyborg. Jakob var tipoldebarn af Jakob Lerche gennem sin mors slægt. Maleriet er en kopi malet af Aksel Wammen efter ukendt forlæg. Foto: Østfyns Museer.

Odense, hvor han blev gift med en velhavende købmandsenke, Anne Hasebart. To af de tre sønner, Mads og Cornelius, hvor sidstnævnte også gik på Sorø Akademi, blev adlet, og fra dem nedstammer stamhusene Lerckenfeldt i Himmerland og Lerchenborg ved Kalundborg og den lensgrevelige slægt Lerche-Lerchenborg.

Lerche-familien var dog ikke uden betydning i Nyborg i årene, der fulgte. Et andet tipoldebarn af Sidsel, der også hed Jakob Lerche (1704-1772) blev eksempelvis også borgmester. Han samlede i midten af 1700-tallet alle dokumenter, privilegier og lovttekster vedrørende Ny-

borg by fra 1271 til 1740 i Nyborgs Stads spejl, så det er gennem ham, at vi har en kopi af byens ældste privilegier fra 1271.

Livet i huset

I Mads og Jakob Lerches tid levede hele familien på gården, der var præget både af deres hverv og stilling. Borgmester Mads Lerches hus var ganske som i dag i to etager og med udkraget overetage. Familien boede på øverste etage, hvor man også finder den fine stue med de flotte malede paneler med skibsmotiver.

Fra svalegangen mod gården har man kunnet se ned mod havnen, hvor købmandens egne skibe lå. De bragte de mange varer til byen og gården. De fleste varer blev opbevaret og transporteret i tønder. Tønderne stabledes i Borgmestergårdens mange lagerrum. Der har overalt været en duft af fisk, øl, krydderier, frugt og korn, der var nogle af de mange varer udover det særlige salt og den vin, der især blev handlet med.

I tilbygningerne fandtes der desuden stegers, bagers og bryggers, hvor der blev stegt, bagt og brygget øl til både husholdning og vejfarende. Som en del af toldembedet skulle Lercherne nemlig også stå for indkvartering af fornemme gæster i byen. Måske netop derfor købte Jakob Lerche

Figur 13. Nyborg Stads Spejl. Samlet af Jakob Lerche (1704-1772). Bemærk den fine grundplan og tegning af Nyborgs profil (se figur 16). Foto: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

Korsbrødregården, der også fungerede som toldbod i 1640'erne.

I Nyborg har der på denne tid været omkring fire rådmænd og to borgmestre. Disse seks personer stod for hele byens styre fra tilsyn med brandfare, kirkesyn, arvesager, vejenes beskaffenhed, vandforsyning, regnskaber for handel, kontrol med handel, til godkendelse af fremmedes optagelse som borgere i byen, som politi og delvis dømmende magt i byen (de ansatte byfogeden), og de stod for skatteinddrivelsen på både byens og kongens vegne.

I rådstuen opbevaredes gerne »autoriserede« mål og vægte, så man ved stridsspørgsmål kunne få det afgjort ved at anvende faste mål og vægt ved en handel. En af de mere behagelige opgaver i denne forbindelse var den månedlige inspektion af vinkældre, hvor de skulle smage på varerne og fastsætte en fast pris på vinen. Hvervet som rådmænd og borgmester gav magt og anseelse, men det kunne også medføre en alvorlig belastning både personligt og økonomisk. Man har eksempler på rådmænd, der vægrede sig mod at blive udpeget som borgmester. Antallet af rådmænd og

Figur 14. Skib fra 1700-tallet afbilledet på væggen i panelstuen på Borgmestergården. Skibsmotiverne og de maritime landskaber vidner om byens rolle som handels- og søfartsby. Foto: Østfyns Museer.

borgmestre varierede alt efter byens størrelse. Først i 1682 blev der fastsatte regler for antallet af rådmænd og borgmestre. De mange funktioner og opgaver har naturligvis sat deres præg på livet i huset hos familien Lerche.

Dertil kom, at de ejede jord og gårde andre steder i byen samt staldbygninger uden for voldene, hvor de har haft et dyrehold, formentligt kvæg. Udover familie og husholdning har der dagligt været et rend af mennesker i mange forskel-

Figur 15. Tønde fra renæssancen. Tønden her blev fundet under udgravninger i Nyborg i gården bag Baggersgade og Nørregade. Den er enten middelalderlig eller fra renæssancen. Den er under alle omstændigheder en original tønde ligesom dem, der har rummet de mange varer, Lerche-familien handlede med, og som Borgmestergården har været fuld af. Foto: Østfyns Museer.

lige ærinder. I de nye udstillinger på Borgmestergården kan man nu gå på yderligere opdagelse i livet i renæssancens Nyborg i et større kulturhistorisk lys.

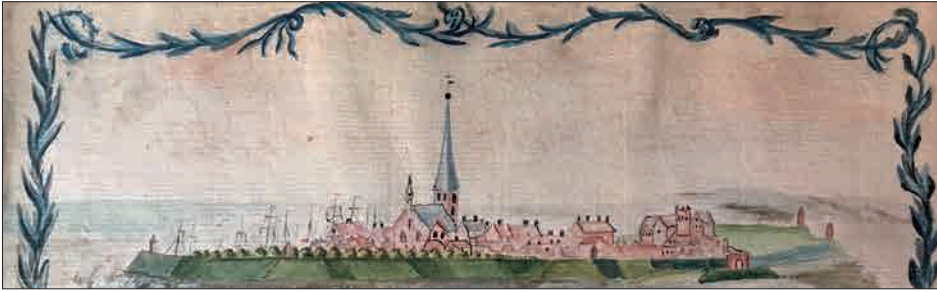
Lerche og Borgmestergården

Slægten Lerche var en rig og indflydelsesrig familie i renæssancens Nyborg. Lercherne bestred vigtige og centrale kongelige hverv og var driftige købmænd. Deres rigdom

kom til udtryk i den store gård, de lod opføre, som fortsat er en vigtig ramme om at fortælle Nyborgs historie. Deres rigdom kom også til udtryk i rige gaver til kirken: En prædikestol, store messinglysekroner, messingfad til døbefonten. De blev begravet i kirken, og her placeredes de store epitafier, der viser hele familien og slægten. Det er i kirken, vi ser deres portrætter, men det var på Borgmestergården, de levede som familie i første del af 1600-tallet.

Gården forsvandt ud af slægtens eje i 1680 og var herefter både familie- og tjenestebolig for mange andre. Især i slutningen af 1800-tallet, hvor der boede adskillige fattige familier stuvet sammen fra kælder til loft. Man kan følge gårdens historie gennem navnene. Tidligere fik huse ofte navn efter ejeren eller funktionen, og dette navn skiftede, når nye ejere kom til. Det ældste navn er fra 1683, hvor den kaldes »konsumptionsforvalter Christian Wigants Gård«. Ellers har det været amtsforvaltergård, apotekergård, murermester Hansens gård og Melhandlergården, inden bygningen blev museum i starten af 1900-tallet med det nye navn Mads Lernes Gård.

I dag udfolder vi historien om Nyborg i renæssancen som et led i fortællingen om hele slotskvarteret, som Lerche-familien så ud over fra vinduerne i den fine stue, ligesom nutidens gæster på Borgmes-

Figur 16. Prospekt af Nyborg fra Nyborg Stads Spejl (se figur 13). Bemærk de mange master i havnen. Jf. også det næsten samtidige prospekt af Nyborg fra søsiden, der som sædvanlig pryder dette årsskrifts forside fra Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, bd 3, København 1764. Foto: Østfyns Museer/Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

Figur 17. Hollanderen J. Elandts prospekt af Nyborg, tegnet på et skib i Michel de Ruyters flåde i Nyborg Fjord i november 1659. Elandt havde et godt øje for detaljer. Borgmestergården må være et af husene til venstre i billedet foran slottet på tegningen. Foto: Center for Manuskript og Boghistorie, Det Kongelige Bibliotek, København.

Figur 18. Prospekt af Nyborg 1659. Kobberstik fra Pufendorfs Atlas (1696) på baggrund af tegning udført af den svenske ingeniør Erik Dahlberg i 1659. Foto: Østfyns Museer.

tergården. Navnet har gården fået tilbage efter dens funktion, som den havde under familien Lerche i flere generationer. Her skal historien og kulturarven gøres levende som en del af den store fortælling om Nyborg.

Familien Lerche og dens tilknytning til historien spiller naturligvis en central rolle i den sammenhæng, og særudstillingen fortsætter nu som en del af de nye udstillinger på Borgmestergården.

Figur 19. Billede af Borgmestergården med flag under Danehof i 2015. Foto: Østfyns Museer.

* Den større fortælling om Borgmestergården og familien Lerche udkommer snart som bog skrevet af Eva Becher. Stor tak til Eva for hendes indsats med at gøre udstillingen klar og gennemlæsning af udstillingsteksterne. Hendes indsamling af data og materiale udgør baggrunden og fundamentet for historien. Her vil der også være referencer til kilder og litteratur.